

AmsterDOEN-gids

Instrumenten voor juristen en beleidsmakers in de samenwerking met burgercollectieven

#juridisch #financieel #commons #AmsterDOEN #toolkit #permanentbeta

Inhoud

1. Publiek-collectieve kracht	2
2. Voor wie is deze gids & hoe kun je deze gids gebruiken?	4
3. Overzicht instrumenten & de rol van de gemeente	5
4. Checklist	6
5. Instrumenten	7
Faciliteren	7
Grond, vergunningen, vastgoed	
Stimuleren	15
Geld	
Participeren	19
Buurtrechten en Omgevingswet	
Opdrachtverlening	25
Opdracht en inkoop (mogelijkheden in het aanbestedingsrecht)	
6. Tips & verder lezen	30
7. Achtergrond: financiering voor en door AmsterDOENers	31
8. Achtergrond: Actieprogramma AmsterDOEN	31

1. Publiek-collectieve kracht

Meerwaarde versterken en vergroten

Stadslandbouw, voedselcoöperaties, bewonersbedrijven, lokale spaarkringen, stadsdorpen, energiecoöperaties, wooncoöperaties door zelfbouwers, recycling en upcycling van afvalmaterialen, buurtzorg, mobiliteit ... bewoners en buurten creëren met hun initiatieven een enorme rijkdom voor de stad en voegen veel waarde toe. Als gemeente willen we de lokale meerwaarde van deze beweging van burgers – AmsterDOENers – goed tot haar recht laten komen.

Die meerwaarde wordt vergroot wanneer deze beweging van AmsterDOENers en gemeente samenwerken. Deze gids met instrumenten helpt daarbij.

Meer impact

Als lokale overheid zien we in deze beweging van burgers een bondgenoot in onze ambities voor een duurzame en sociale stad, én als wegwijzer naar een 'gemeenschapseconomie' waarin welzijn centraal staat. Gemeente en burgercollectieven werken dan ook vaak aan dezelfde doelen, bijvoorbeeld in de energietransitie, lokale economie, circulariteit. De impact kunnen we groter, sterker en beter maken door publiek-collectieve samenwerkingen beter en makkelijker mogelijk te maken.

Om de lokale beweging van AmsterDOENers te versterken tot een duurzame, sociale beweging waar iedere Amsterdammer profijt van heeft, zoeken we naar de instrumenten om van projecten naar échte

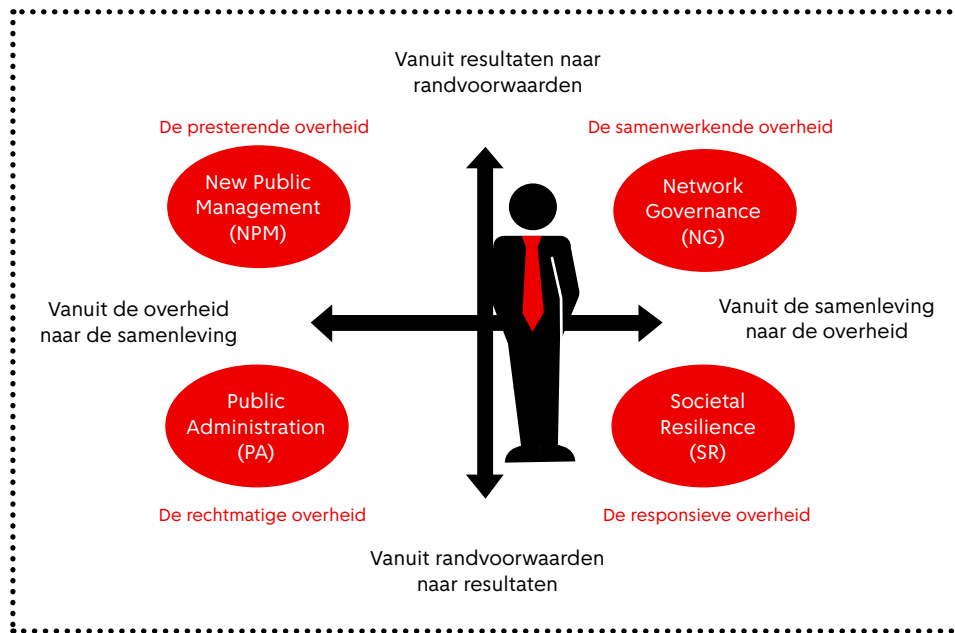
verandering te gaan. Dat vraagt om samenwerking tussen gemeente en initiatiefnemers, lokale bedrijven en maatschappelijke organisaties. Inclusief een andere manier van kijken naar en denken over de rol van de overheid, burgerschap en verantwoordelijkheid voor wat voor ons allemaal belangrijk is.

Op openresearch.amsterdam is [alles over AmsterDOEN](#) te vinden.

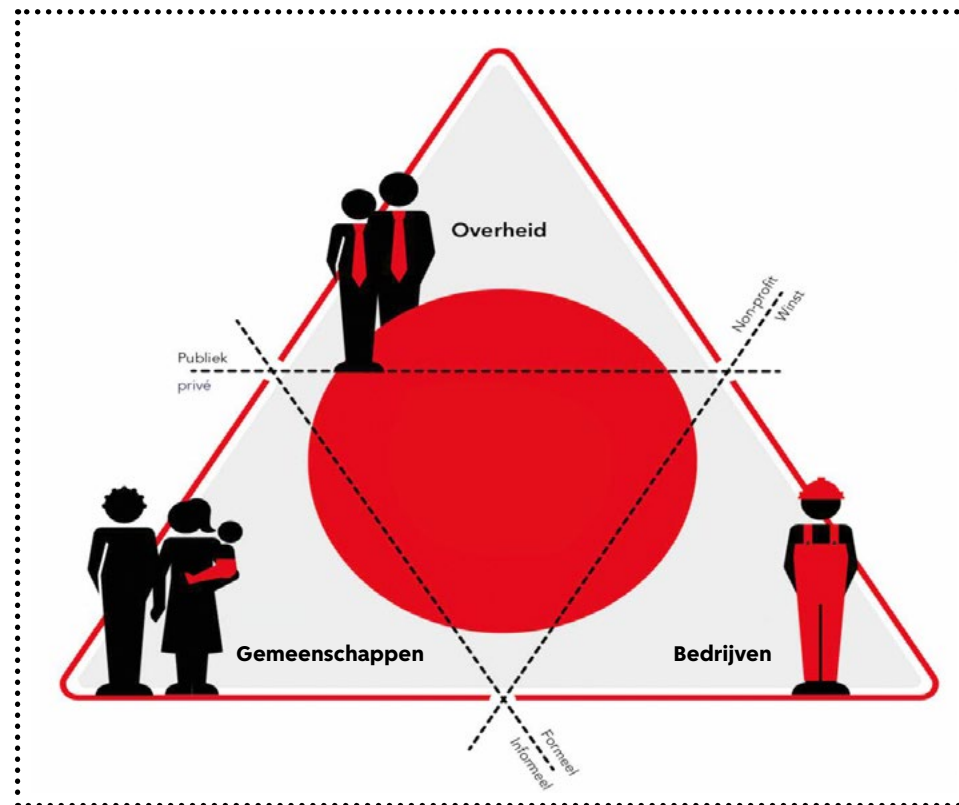

Juristen, beleidsmakers en ambtenaren van de Gemeente Amsterdam kunnen te maken krijgen met publiek-collectieve samenwerkingen, of zijn daar al bij betrokken. Deze gids helpt daarbij: hierin staan bestaande instrumenten voor publiek-collectieve samenwerking waarin de gemeente financieel of anderszins betrokken raakt. Met specifieke aandacht voor de juridische aspecten.

Met publiek-collectief bedoelen we de samenwerking tussen gemeente en initiatiefnemers, burgercollectieven, lokale bedrijven en maatschappelijke organisaties.

De Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) over de mogelijke rollen van de overheid. De instrumenten in deze gids passen bij de responsieve en samenwerkende overheid.

Gebaseerd op het *third sector model* van Pestoff (1992) die deze domeinen onderscheidt: de overheid, de markt en de gemeenschappen. In ieder domein spelen verschillende logica's een rol.

Burgers komen al eeuwenlang collectief in actie. Denk aan de waterschappen en gilden in de Middeleeuwen, de collectieve verzekeringen en banken in de 18e eeuw, en nu de vele voorbeelden in de stad en wereldwijd op het gebied van voedsel, energie, groen, verzekeringen, zorg enzovoorts. Deze groeiende beweging van burgerinitiatieven en collectieve actie wordt steeds beter zichtbaar en merkbaar, en is een bron van vernieuwing. Ook of juist voor de gemeente.

Er zijn eigenlijk drie grote 'spelers' die samen de stad maken: overheid, bedrijven en bewoners. In de samenwerking met bedrijven hebben overheden, zoals de gemeente, relatief veel ervaring en kennis opgebouwd in publiek-private samenwerkingen. Dat heeft veel gebracht, maar inmiddels zien we in progressieve steden ook publiek-collectieve samenwerkingen ontstaan. Dit zijn samenwerkingen met collectieven van burgers, partnerschappen voor en door burgers met de lokale overheid. De overheid

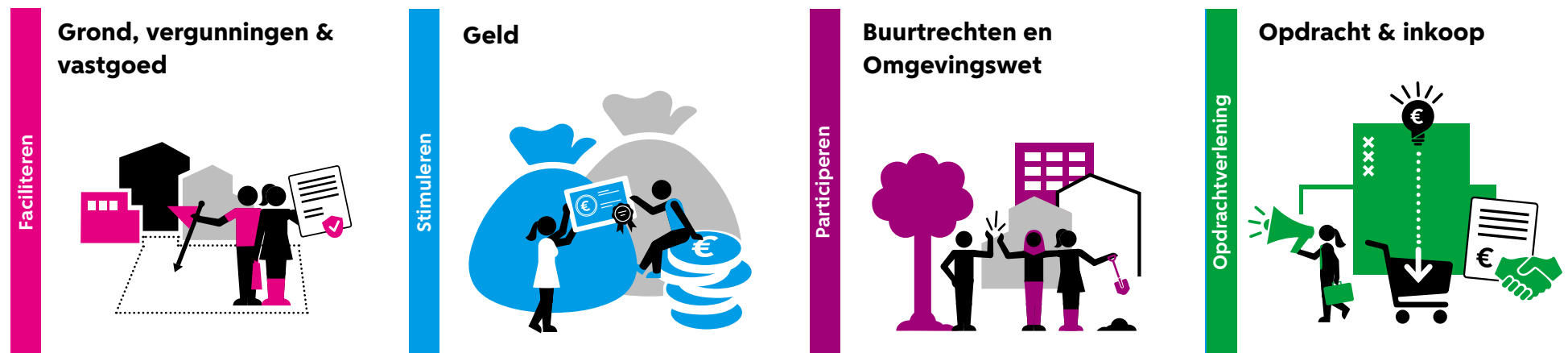
staat dan naast de burger (meestal een collectief), en geeft die burger zeggenschap in het vormgeven van een eigen relatie met buurt en stad. Die zeggenschap kan op verschillende manieren en met verschillende instrumenten.

2. Voor wie is deze gids & hoe kun je deze gids ge- bruiken?

Met deze gids hebben juristen, beleidsmakers, betrokken ambtenaren en initiatiefnemers een overzicht van helpende instrumenten. Het zijn bestaande instrumenten voor publiek-collectieve samenwerkingen én instrumenten in ontwikkeling.

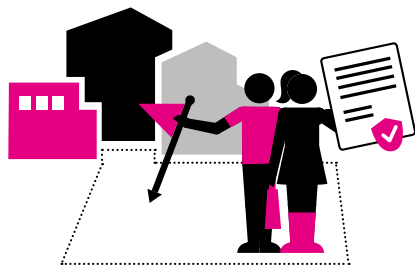
AmsterDOENers hebben regelmatig een juridische of financieringsvraag – ook voor de gemeente. Dit kan gaan van een eenmalige, kleinschalige subsidie via het stadsdeel of subsidieloket tot een langduriger subsidie zoals de regeling integraal maatschappelijk initiatief, van 'iets' over de Omgevingswet tot meedoen aan aanbestedingen.

Voor alle instrumenten geldt dat de keuze afhankelijk is van de fase waarin een initiatief zich bevindt, en van de focus. Zo kunnen sommige initiatieven op termijn financieel onafhankelijk worden (bijvoorbeeld een wooncoöperatie), andere zullen blijvend afhankelijk zijn van een goede samenwerking en soms ook van subsidiëring of inkoop door de overheid (bijvoorbeeld een zorgcoöperatie).

De instrumenten ingedeeld naar de rol die de gemeente op zich kan nemen

3. Overzicht instrumenten & rol van de gemeente

Grond, vergunningen & vastgoed

De rol van de gemeente ligt bijvoorbeeld in gronduitgifte, vergunningen verlenen en/of voorwaarden of regels opstellen. De gemeente heeft dan meestal geen financieel belang of bepalende zeggenschap over de vormgeving van het initiatief.

Grond

- Zelfbeheercontract
- Uitgifte van grond
- Kaartenbak voor wooncoöperaties
- Omgevingsplan

Vergunningen

- Parapluvergunningen, freezones, experimenteerbepalingen, toelatingsbeleidskader

Vastgoed

- Maatschappelijke huur voor initiatieven

Faciliteren

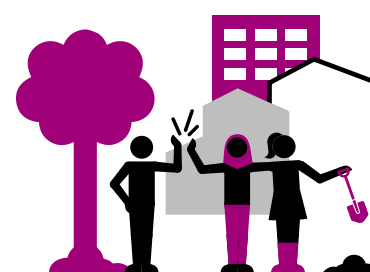

Geld

De gemeente stimuleert (de activiteiten van) een initiatief door bijvoorbeeld subsidie, leningen of garanties zonder afdwingbare afspraak over prestaties of resultaat. Hooguit kan de gemeente het bedrag terugvorderen als ontvangers minder inspanning hebben geleverd dan verwacht mocht worden. Om een subsidie te verlenen, kan ook een Dienst tot algemeen economisch belang ingezet worden.

- Subsidie
 - Incidentele subsidie
 - Periodieke subsidie
 - Begrotingssubsidie
- Besluit Dienst tot algemeen economisch belang
- Leningen & garanties
- Social impact bond

Stimuleren

Buurtrechten en Omgevingswet

De lichtste vorm van participatie is het Memorandum van overeenstemming, een soort intentieverklaring. 'Intensiever' wordt het wanneer initiatiefnemers gebruik maken van de buurtrechten. Ook heeft een wijkcoöperatie het recht om over de Omgevingsvisie te adviseren.

- Memorandum van overeenstemming (MoU)
- Participatieverordening:
 - Right to plan
 - Right to bid
 - Right to challenge
- Wijk- of gebiedscoöperatie

Participeren

Opdracht & inkoop

Als de activiteiten waar het initiatief over gaat, een wettelijke taak of verplichting van de gemeente is, moet de gemeente de regie hebben. Zij is dan (juridisch) verantwoordelijk voor het (laten) uitvoeren van de taak.

- Maatschappelijke tender
- Raamcontracten
- Concessie
- Aanbesteden
- Inbesteden en quasi-inbesteden
- Deelnemen in een coöperatie

Oprichtverlening

4. Checklist

- ❌ Sluit het initiatief **niet** aan bij een gemeentelijke taak of beleid? Dan past een **doorverwijzing** beter, naar bijvoorbeeld een andere overheid, particuliere fondsen.
- ✅ Sluit het initiatief **wel** aan bij een gemeentelijke taak, maar ontbreekt daarin specifiek beleid op burgerinitiatieven? **Overleg** wat er wel mogelijk is (met collega's, manager, wethouder). En is (nieuw) beleid nodig of gewenst?
- ✅ Check op **specifieke wetgeving** en de regels en voorwaarden over hoe de gemeente een activiteit moet (laten) uitvoeren.
- ✅ Heeft de gemeente **vrije keuze** in haar rol? Soms wordt dat bepaald door de **situatie** – bijvoorbeeld als de gemeente regie wil nemen omdat een activiteit niet van de grond komt. Soms bepaald door de **wet** – bijvoorbeeld een warmtenet dat van de (toekomstige) wet collectieve warmte wellicht in een bepaald stramien moet.
- ✅ Gaat het om **een samenwerking op lange termijn**? Sommige initiatieven hebben 'voor altijd' financiering nodig of een stuk grond. Goed om dit aan het begin van de samenwerking te weten.
- ✅ Bedenk en vraag na wat **een burgerinitiatief of -collectief nodig heeft**. Soms is dat kennis, soms kan een bericht in de nieuwsbrief enorm helpen. Andere keren gaat het om organisatiekracht, of om samenwerking. En bedenk ook: wat een initiatief nodig heeft, kan in de tijd veranderen.
- ✅ De gemeente heeft veel **beleidsvrijheid**. Ze kan – per situatie – eigen afwegingen maken over de inzet van haar middelen en wensen en criteria vaststellen zolang die maar inzichtelijk gemaakt worden en uit te leggen zijn.
- ✅ De gemeente is altijd gebonden aan **de algemene beginselen van behoorlijk bestuur**, waaronder het gelijkheidsbeginsel.

Kom je er niet uit? Raak je met een vraag diverse directies of domeinen? Of wil je meervoudige maatschappelijke waarde scheppen met een inkooptraject? Daarvoor bestaat de juridische helpdesk*:

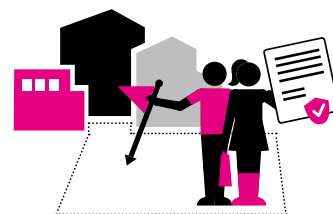
- **Helpdesk Maatwerksessie** Een team juristen staat een volledig dagdeel voor je klaar om een maatwerkoplossing te ontwikkelen voor jouw casus. Samen puzzelen we aan de hand van regels en wetgeving aan manieren en routes om collectieve gemeenschapsvoorzieningen mogelijk te maken.
- **Helpdesk Meetup** Collega pioniers, experts en juristen bespreken jouw casus. We leren collectief van elkaars ervaringen en inzichten.

** intern voor ambtenaren, (nog) niet voor initiatiefnemers*

5. Instrumenten

Grond, vergunningen, vastgoed

Er zijn verschillende manieren om te faciliteren, afhankelijk van doel, context en vraag. De gemeente kan facilitator zijn in bijvoorbeeld gronduitgifte en vergunningen verlenen en door voorwaarden of regels op te stellen. De gemeente heeft dan meestal geen financieel belang of bepalende zeggenschap over de vormgeving van het initiatief.

Zelfbeheercontract

Wat is het & hoe werkt het?

Een groep bewoners die zelf een stuk groen in de openbare ruimte wil onderhouden, kan daarvoor een zelfbeheercontract aanvragen. Dat kan gaan om een plantsoen, moestuin, heemtuin, bloemenweide of een nieuw aan te leggen groenvak of groenstrook. Vrijwel altijd zegt de gemeente ja op een dergelijke aanvraag, tenzij dat stuk een andere bestemming heeft.

Alle bewoners die deelnemen ondertekenen het contract met gemeente. Na een getekend contract zijn de bewoners verantwoordelijk voor het onderhoud, niet meer de gemeente. Wel kunnen bewoners materiaal van de gemeente krijgen, zoals tuingereedschap, vuilprikkers en dergelijke.

De belangrijkste spelregels

- Het stuk groen blijft eigendom van de gemeente.
- Bewoners kunnen zich alleen met een groep van minimaal 3 verschillende burens aanmelden.

De gemeente gaat ervanuit dat een huishouden maximaal 15 m² onderhoudt en dat het beheer verdeeld kan worden over 3 of meer verschillende huishoudens.

- Alle deelnemers wonen in de wijk waar het stuk groen ligt.
- De groep moet toestemming hebben van bewoners die binnen 20 meter van het stuk groen wonen.
- Het openbaar groen mag niet gebruikt worden voor commerciële doeleinden of door een derde partij. Tenzij de gemeente hiervoor toestemming heeft gegeven.
- Bewoners mogen geen dieren houden op het stuk groen of er objecten op plaatsen.
- Het stuk groen is openbaar en voor iedereen toegankelijk.

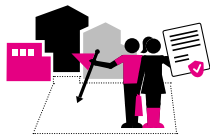
Lees alles over [buurtgroen](#)

Het Eetbare Plantsoen

Zo'n 600 m² groen met een gezamenlijke moestuin en boomgaard: onder een zelfbeheercontract onderhouden buurtbewoners Het Eetbare Plantsoen in de Borgerbuurt. Bewoners zagen ruimte voor meer groen in de buurt, en een braakliggend perceel op het Nicolaas Beetsplantsoen leende zich uitstekend voor een buurtmoestuin. Na contact met de gebiedsmakelaar, grondonderzoek door de gemeente, een buurtbijeenkomst en een buurtbudget konden de initiatiefnemers in 2016 beginnen.

Twee keer per week wordt er 'georganiseerd getuinierd', elke buurtbewoner kan aansluiten en de oogst wordt onderling verdeeld. Een kerngroep regelt alles zonder formele organisatie, er is alleen een kascommissie die de bonnetjes verzamelt en de verantwoording van de subsidie in de gaten houdt. Inmiddels vinden er ook klassieke concerten, buurtmarkten en schaaktoernooien plaats.

Uitgifte van grond

Wat is het & hoe werkt het?

In Amsterdam wordt beschikbare grond (kavels) 'getenderd'. De gemeente heeft veel vrijheid om daar wensen en criteria voor vast te stellen – bijvoorbeeld voor maatschappelijke initiatieven – of kan een bepaald kavel actief aanbieden aan burgerinitiatieven. Een burgercollectief kan ook op zoek naar beschikbare kavels. Vaak gaat het om braakliggende terreinen aan de rand van de stad waar bewonerscollectieven, stadslandbouwers, evenementorganisaties en kunstenaarscollectieven iets mee willen.

De meeste gronden in eigendom van de gemeente worden in erfpacht uitgegeven, of de gemeente kan de gebruiksrechten geven. Wel speelt er altijd de Didam-jurisprudentie (zie *De belangrijkste voorwaarden*).

Speciaal voor maatschappelijke activiteiten, niet-commerciële initiatieven en activiteiten van onderop is er het Team Vrije Ruimte dat een tijdelijke locatie, ook grond, helpt vinden.

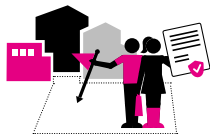
De belangrijkste voorwaarden

Naast de gebruikelijke gegevens zoals partijen, locatie of object en termijn, moet de bestemming in het contract beschreven staan. Het Omgevingsplan geeft de contouren van wat wel en niet is toegestaan op dat kavel.

Bij gronduitgifte geldt het arrest Didam: een gemeente mag een kavel niet 'te makkelijk' onderhands aanbieden. Ook andere partijen moeten ervan weten of er aanspraak op kunnen maken. Dat kan een verplichte mededingingsprocedure betekenen, tenzij er op grond van de criteria en situatie maar één mogelijke (serieuze) gegadigde is.

- Over [Grondzaken en erfpacht](#) (voor vastgoedprofessionals)
- Over [Vrije Ruimte](#) en [Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021](#)
- Een [handreiking van de VNG](#) ondersteunt gemeenten bij de uitvoering van het arrest Didam. Ook met een stappenplan voor 1-op-1-transacties.

Kaartenbak voor wooncoöperaties

Wat is het & hoe werkt het?

Wooncoöperaties in wording zoeken een kavel om te kunnen bouwen en de eerste stap in Amsterdam is de inschrijving in de Kaartenbak. Pas als ze zich voor de Kaartenbak hebben aangemeld vóór de inschrijfdatum voor een kavel en zijn toegelaten vóór de sluitingsdatum van de inschrijving voor een kavel, kunnen ze meedoen aan de selectie van een kavel die voor wooncoöperaties bestemd is.

De gemeente nodigt de wooncoöperaties uit de Kaartenbak actief uit om in te schrijven op een beschikbaar kavel. Een wooncoöperatie kan aan één selectieprocedure tegelijk mee doen. Wordt een wooncoöperatie na inschrijving niet geselecteerd voor een kavel, dan blijft die in de Kaartenbak voor een volgende selectie.

De belangrijkste voorwaarden

- De wooncoöperatie levert een Algemene Visie in met onder meer doel en doelgroep, ideeën voor de langdurige exploitatie en het beheer, organisatie en aansprakelijkheid van de leden. Belangrijk zijn onder meer de zeggenschap in de fasen van het project en de financiering.
- De wooncoöperatie gaat akkoord met het gemeentelijke Model erfpachtaanbieding en de Modelstatuten.
- De wooncoöperatie moet formeel opgericht zijn als (coöperatieve) vereniging en ingeschreven staan bij de Kamer van Koophandel.
- Verklaring integriteit bestuurders/initiatiefnemers wooncoöperatie.
- Bij inschrijving voor een kavel bestaat de wooncoöperatie uit minimaal 4 leden waarvan in ieder geval 1 bestuurslid.

- Alle [voorwaarden en stappen voor de Kaartenbak](#)
- AmsterDOEN onderzoekt hoe dit instrument uitgebreid kan worden naar de Kamer van Commons. (Lees meer daarover op [pagina 11](#))

De Warren

Zo'n 50 mensen ontwierpen en bouwden 36 duurzame woningen voor sociale- en middeldure huur, de bewoners zijn beheerders, huurders én verhuurders. **De Warren** is de eerste wooncoöperatie in Amsterdam die zelf vastgoed ontwikkelde. Met een makerspace, kinderspeelruimte, theaterzaal, kantoorruimte, washok, woonzaal, dakterras en tuin: zo'n 30 procent, of 800 m², ontworpen met en voor de gemeenschap.

Vanaf de eerste infobijeenkomst in 2016 duurde het zo'n zes jaar voordat de allereerste Amsterdamse nieuwbouw-wooncoöperatie er ook echt stond. In een tender voor de eerste pilot wooncoöperaties van Amsterdam bemachtigden ze een kavel op Centrumeiland – als de eerste coöperatief projectontwikkelaar kwamen ze terecht in een woud aan financiering, fondsen, vergunningen, juridische regels. Inmiddels is De Warren een kennisbron voor de toekomstige generatie wooncoöperaties die met zelfbouw willen beginnen, zoals de Torteltuin.

In 2020 hadden de initiatiefnemers van de Torteltuin hun eerste brainstorm, begin 2025 staat de bouw gepland.

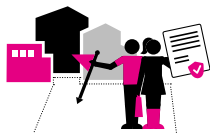
Oplevering
Torteltuin

11 kortbij
in de

Andere nieuwbouwlocaties voor zelfbouw-wooncoöperaties zijn kavels op Ringspoorzone Noord, Elzenhagen Zuid, Havenstraatterrein, August Allebéplein, Jacob Geelbuurt, Sluisbuurt, Dijkgraafplein, Amstelkwartier, Vreeswijkpad en de Kompaslocatie-Waterlandpleinbuurt.

Van verzet naar beleid

Collectief wonen is al zo oud als de mensheid. Beleid voor collectief wonen is recenter, meestal ontstaan als antwoord op – of verzet tegen – slechte woonomstandigheden en gebrek aan goede en betaalbare woningen. Zoals de begijnhoven in de 17e eeuw voor alleenstaande vrouwen, privaat gefinancierd door liefdadigheidsfondsen. Idealisten tussen begin en einde van de negentiende eeuw wilden gezonde huisvesting voor arbeiders in de overbevolkte krottenwijken. In 1852 richtten enkele Amsterdammers dan ook de Vereeniging ten behoeve der Arbeidersklasse op, de eerste woningbouwvereniging van Nederland. Nadat de Woningwet van 1901 was aangenomen, werden er diverse wooncoöperaties opgericht – deze veranderden in de woningbouwverenigingen die we nu nog kennen. De Woningcrisis en verzet tegen speculanten was de brandstof van de kraakbeweging in jaren 70 en 80, met allerlei vormen van collectief eigendom, coöperatief wonen en werken. Zoals het WG-terrein dat begin jaren 80 gekraakt werd en begin jaren 90 definitief kon worden. De huidige oplevering van wooncoöperaties komt voort uit de nieuwe Woningwet van 2015, die wijst rechten toe aan huurders die een coöperatie willen starten.

Om de publiek-collectieve samenwerkingen te versterken, ontwikkelt de gemeente nog meer instrumenten, of kan gebruik maken van ruimte die wet- en regelgeving biedt. Deze instrumenten hebben hun wortels in de samenwerkende en responsieve overheid. (zie [Meer impact](#)).

in ontwikkeling

De Kamer van Commons

Wat is het & hoe werkt het?

Nu maakt de gemeente vaak op projectbasis burgerinitiatieven 'mede mogelijk'. Om effectiever en structureler samen te werken – voorbij de diverse projecten, programma's en directies – is een zogeheten Kamer van Commons een belangrijke sleutel. Zo'n register geeft AmsterDOENers een aparte, herkenbare status, en kan de beweging verder versterken.

Het is een Amsterdams model met een gratis en openbaar register voor publiek-collectieve samenwerking. Dat kan beginnen met een eenvoudige kaartenbak en doorgroeien naar uitgebreidere versie met meer functies en advies.

Hiermee kan de gemeente gericht uitvragen en ingeschreven collectieven uitnodigen om aan specifieke aanbestedingen of samenwerkingsprojecten deel te nemen. Aanbestedingen hoeven – bij wijze van spreken – dan slechts één criterium te bevatten: 'ingeschreven in Kamer van Commons'.

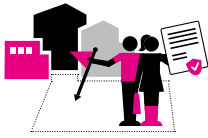
De Kamer van Commons is in ontwikkeling. Vanaf eind 2024- begin 2025 start de inrichting ervan, in samenwerking met collectieven.

De belangrijkste voorwaarden

In de Kamer van Commons staat van elk project of initiatief de naam en het doel, het collectief dat het pro-

ject uitvoert, het toepassingsgebied van het project, begin- en einddatum – alles uiteraard volgens de wettelijke bescherming van persoonsgegevens (privacy). Ook gelden er heldere randvoorwaarden voor inschrijving: het financieel en maatschappelijk winstoogmerk en de uitgangspunten voor participatie, inclusiviteit, democratische organisatievorm en samenwerking.

Zie ook het artikel op openresearch.amsterdam [Naar een Kamer van Commons?](#)

in ontwikkeling

Omgevingsplan

Wat is het & hoe werkt het?

In het Omgevingsplan (het nieuwe bestemmingsplan) geeft de gemeente voor elke locatie aan welke activiteiten mogen worden uitgevoerd: zoals wonen, kantoren, groen, maatschappelijk. Dat kan ook specifiek, bijvoorbeeld stadslandbouw, moestuinen en dergelijke. Het Omgevingsplan geldt als randvoorwaarde: de activiteit moet passen in de ruimtelijke regels van het plan.

Past een activiteit (burgerinitiatief) niet binnen het Omgevingsplan maar de gemeente wil dit wel, dan zijn er twee opties. De gemeente kan het Omgevingsplan aanpassen. Dat betekent meestal een uitgebreide procedure die vooral logisch is als een groter gebied helemaal anders ruimtelijk ingevuld wordt, zoals een kantorenlocatie veranderen naar een woonwerkgebied. De tweede optie is dat de gemeente afwijkt van het Omgevingsplan met een zogeheten BOPA-procedure. Die procedure duurt in principe niet langer dan bij een 'gewone bouwvergunning'. Het vraagt wel om zorgvuldig overleg.

Wat is wat in de Omgevingswet?

Het omgevingsrecht wordt per 1 januari 2024 landelijk geregeld in de Omgevingswet. Die verplicht tot een Omgevingsvisie: daarin legt de gemeente haar ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving vast voor de lange termijn en voor de hele gemeente.

Participatie door burgers krijgt veel gewicht in de Omgevingsvisie. In het Omgevingsplan (het nieuwe bestemmingsplan) staan meer specifiek welke functies en activiteiten per locatie zijn toegestaan met de bouwregels die daar gelden. Dit plan wordt vastgesteld door de raad en is juridisch bindend voor overheid, burgers en organisaties.

De werkwijze van de gemeente

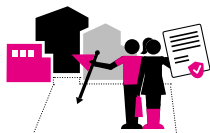
Amsterdam heeft bij de invoering van de Omgevingswet op 1 januari automatisch een tijdelijk Omgevingsplan gekregen. Dat bestaat nog uit allerlei losse tijdelijke onderdelen, zoals bestaande bestemmingsplannen die onder oud recht zijn vastgesteld en specifieke regels over bouwen en milieu. De gemeente heeft tot 2032 de tijd om stapsgewijs een nieuw, samenhangend Omgevingsplan te maken.

- Over de [Omgevingswet en het Omgevingsplan](#) in Amsterdam
- Over [instrumenten om het omgevingsplan te wijzigen](#)
- Over de [buitenplanse omgevingsplan-activiteit](#), inclusief een stappenplan
- Neem voor specifieke vragen contact op met de juridische helpdesk voor een maatwerksessie of meetup, zie [pagina 6](#).

Kansen in de Omgevingswet

NoordOogst, stadslandbouwproject in Amsterdam-Noord, staat in het huidige bestemmingsplan beschreven als agrarisch. In de Omgevingsvisie staat NoordOogst omschreven als groen park. De Omgevingswet in combinatie met de nieuwe participatieverordening van Amsterdam (per september 2024) biedt kansen voor NoordOogst: bottom-up zelf voorstellen doen welke functies in het Omgevingsplan kunnen worden opgenomen. Omdat NoordOogst in de toekomst ook andere functies – meer dan stadslandbouw – wil uitoefenen (zoals zorg, spelen, bewegen of wonen), kunnen die functies bewust breed omschreven en vastgelegd worden. Om daarvoor ruimte te bieden is het belangrijk een soort paraplu-terme voor alle functies te kiezen, bijvoorbeeld 'kameleonbestemming' of 'kruisbestuivingsruimte'.

Vergunningen

Wat is het & hoe werkt het?

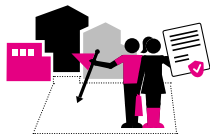
Er zijn verschillende soorten vergunningen waar burgerinitiatieven gebruik van kunnen maken:

- **Parapluvergunningen.** Bij een initiatief met veel verschillende partijen, krijgt één partij de vergunning, als verantwoordelijk voor alle andere deelpartijen. Vaak gebruikt om evenementen door diverse partijen in een bepaald gebied mogelijk te maken.
- **Freezones.** Dit zijn gebieden waarvoor de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) gewijzigd wordt om bepaalde voorschriften los te laten. Denk aan regels in winkelgebieden, over terrassen, bloembakken, kramen, tijdelijke kunstwerken en dergelijke. Freezones worden aangewezen door het college, de raad of soms door de burgemeester. Initiatiefnemers kunnen bewoners, winkeliersverenigingen, collectieven zijn.
- **Experimenteerbepalingen.** Dit lijkt op freezones, maar zonder wijziging in de APV en met minder verplichtingen. Het besluit ligt bij het college en soms bij de burgemeester, afhankelijk van de bepaling. Is iets als een experiment aangewezen, dan mag de gemeente afwijken van de regels. Vaak gebruikt bij evenementen.
- **Toelatingsbeleidskader.** Een (bestaand) beleidskader kan de gemeente bepaalde ruimte bieden om een burgerinitiatief toe te staan of voorwaarden bieden om iets te ontwikkelen. Dan is een verordening of vergunning mogelijk niet nodig.

Stichting Noorderpark heeft een parapluvergunning voor kleinschalige evenementen. Bewonersinitiatieven kunnen dan sneller en goedkoper worden uitgevoerd en vallen buiten de proceduredtijd van tien weken. Zo krijgen ook bewoners die goed zijn in organiseren maar minder goed met procedures, een kans.

Waar voorheen de Rioolwaterzuivering Amsterdam Noord was, ligt nu de freezone Het Groene Veld. Voor een periode van drie zomers heeft het college ingestemd met een tijdelijke invulling van Het Groene Veld. Bepaalde activiteiten die strijdig zijn met de regelgeving worden daar toch gedoogd, zoals evenementen, ateliers, woonruimte.

Maatschappelijke huur voor (burger)initiatieven

Wat is het & hoe werkt het?

De gemeente Amsterdam heeft ongeveer 1.000 panden in beheer met een oppervlakte van circa 1,3 miljoen m². Met vastgoed kan de gemeente partijen huisvesten die een maatschappelijke bijdrage leveren aan de stad. Verhuur wordt geregeld bij de afdeling Gemeentelijk Vastgoed.

Het meeste gemeentelijke vastgoed wordt verhuurd voor maatschappelijke functies zoals buurthuizen, broedplaatsen of opvang, tegen een maatschappelijke huurprijs. Meestal is dat een minimaal kostprijsdekken- de huur, conform de Wet markt en overheid. In een enkel geval verhuurt de gemeente onder de kostprijs, op basis van het algemeenbelangbesluit.

De belangrijkste voorwaarden

Maatschappelijke huur is alleen beschikbaar voor niet-commerciële partijen met niet-commerciële activiteiten. Als er sprake is van marktwerking, mag de gemeente geen partijen bevoordelen.

Alleen partijen die een gemeentelijk beleidsdoel dienen komen in aanmerking voor een maatschappelijke huurprijs. Bijvoorbeeld kinderopvang en praktijkruimte voor onder andere huisartsen vallen niet onder een gemeentelijk beleidsdoel: zij zijn niet afhankelijk van huisvesting door de gemeente.

- De gemeente heeft haar vastgoedstrategie geactualiseerd. Voor de meeste huurders van gemeentelijk vastgoed verandert er weinig. De nieuwe methode voor de huurprijsberekening heeft voor lopende contracten geen consequenties. Vooral de huur in de nieuwbouw valt lager uit. Zie de [nieuwe Amsterdamse vastgoedstrategie](#). Bij het volgende bestuurlijke besluit, na de zomer 2024, wordt de ingangsdatum vastgesteld.
- Over [gemeentelijk vastgoed en maatschappelijke voorzieningen](#)
- Over [aanbod gemeentelijk vastgoed](#)
- Over [Atelier- en broedplaatsenbeleid 2023-2026](#)

Ru Paré

Een voormalig basisschoolgebouw in Slotervaart huisvest een levendige gemeenschap van organisaties en initiatieven onder de vlag van **Ru Paré**, een initiatief van Samenwonen-Samenleven. Sinds 2003 huurt Ru Paré het pand van de gemeente Amsterdam, met de deal van een relatief lage huur in ruil voor zelf klein en groot onderhoud aan het pand doen. Een voorbeeld van overdracht van taken aan burgers, met het idee dat zij het beter en goedkoper doen. Ru Paré heeft dit gecombineerd met leer-werktrajecten.

Inmiddels is er een huurcontract voor onbepaalde tijd. Daardoor hebben de initiatiefnemers investeringen kunnen doen en de organisatie kunnen opbouwen. Volgens Ru Paré is vastgoed de beste facilitator van een andere samenwerking met bewoners.

In en door de Ru Paré-gemeenschap zijn tal van commons-initiatieven ontwikkeld, zoals energie-coöperatie Westerlicht, coöperatie Samen aan de slag gericht op arbeidsparticipatie, Samen leren in de wijk door basisscholen en wijkpartners. De Theaterzaal is er voor debat, literatuur, spoken word, theater en muziek, en buurtbewoners vinden er een laagdrempelige ontmoetingsplek en het Huis van de Wijk.

Geld

De gemeente stimuleert een initiatief of de activiteiten ervan door bijvoorbeeld subsidie, leningen of garanties zonder dat er sprake is van een afdwingbare afspraak over prestaties of resultaat. Hooguit kan de gemeente het bedrag terugvorderen als de ontvangers minder inspanning hebben geleverd dan verwacht mocht worden.

Subsidie

Wat is het & hoe werkt het?

De gemeente kent een aantal subsidieregelingen:

- een incidentele subsidie voor specifieke activiteiten, via een incidenteel collegebesluit. Dit is eenmalig en voor maximaal 4 jaar.
- de periodieke subsidie. Dit kan alleen met een subsidieregeling, gemeentelijke verordening of via een regeling met het gemeentelijk subsidiebureau.

Daarnaast is er nog de begrotingssubsidie: in beginsel alleen bedoeld om unieke structurele activiteiten te ondersteunen – bijvoorbeeld Artis, Rijksmuseum, Concertgebouw. Burgerinitiatieven komen niet vaak in aanmerking voor deze soort subsidie.

De belangrijkste voorwaarden

In de Algemene Subsidieverordening Amsterdam 2023 (ASA 2023) staan de regels voor het aanvragen van subsidies. Bijvoorbeeld over de periode van indienen, mee te sturen documenten. Voor de meeste

subsidies gelden er ‘nadere regels’, naast de regels in de ASA 2023. Voor sommige subsidies gelden speciale voorwaarden, die staan in een bijzondere verordening en kunnen op sommige punten afwijken van de ASA 2023.

- Subsidies op [onderwerp](#)
- Subsidies op [alfabet](#)
- [Algemene Subsidieverordening Amsterdam 2023 \(ASA 2023, vanaf 1 augustus 2023\)](#)
- [Algemene Subsidieverordening Amsterdam 2013 \(ASA 2013, vóór 1 augustus 2023\)](#)
- Algemene wet bestuursrecht, [titel 4.2 subsidies](#)
- Bij vastgoedtransacties met de gemeente kan de gemeente een [Bibob-onderzoek](#) doen.

Dienst tot algemeen economisch belang

Wat is het & hoe werkt het?

Wanneer de gemeente een bepaalde economische activiteit maatschappelijk belangrijk vindt, maar de markt ziet ervan af, dan kan ze besluiten tot een dienst tot algemeen economisch belang (DAEB). Daarvoor kan de gemeente zelf een partij vragen of aanwijzen, en deze na een DAEB-vaststelling compenseren. Dat kan een subsidie zijn – er vindt dan geen aanbesteding plaats.

Die financiële steun of compensatie moet goed te rechtvaardigen zijn: is er geen andere financiering mogelijk (bijvoorbeeld subsidies van activiteiten, maatschappelijke huur)? De financiering moet noodzakelijk en in verhouding zijn ten opzichte van het algemene belang.

Een DAEB-aanwijzingsbesluit is zogeheten vormvrij, er zijn geen wettelijke vereisten. De meeste DAEB-besluiten worden vooral genomen ten gunste van wonen, zorg en sport. Er liggen zeker ook kansen voor duurzame (stads)landbouw en natuurbeheer.

De belangrijkste voorwaarden

- De gemeente mag dit alleen besluiten als (en zolang) de markt de betreffende diensten onvoldoende oppakt of deze niet tegen maatschappelijk aanvaardbare voorwaarden uitvoert.

- Biedt de markt die activiteiten wel, dan is een DAEB-besluit in principe niet gerechtvaardigd. Gebeurt dat toch, dan brengt dat risico op procedures en ongeldigheid mee omdat het strijdig is met Europees recht.
- Europese regels over het al dan niet toestaan van staatssteun aan ondernemingen zijn hierbij bepalend.
- Een DAEB is een collegebesluit.

Financiering van een DAEB

In het Altmark-arrest heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie voorgeschreven hoe een overheidsorganisatie – dus ook gemeente – een DAEB kan financieren zonder dat er sprake is van staatssteun.

- Er is altijd sprake van een onderneming en die begunstigde onderneming moet met de DAEB zijn belast, waarbij de DAEB duidelijk moet zijn beschreven en afgebakend.
- Voor de (financiële) compensatie moeten vooraf objectieve en transparante voorwaarden zijn vastgesteld. En de kosten moet goed inzichtelijk zijn.
- Er mag geen sprake zijn van overcompensatie. De gemeente mag niet te veel financiële steun bieden, waardoor de onderneming winstgevend zou worden. Een redelijk rendement is wel toegestaan.
- De onderneming moet geselecteerd zijn via een openbare aanbesteding of op basis van een benchmark.

- De [Europese regels](#) rondom DAEB
- Het [Altmark-arrest](#) uitgelegd
- De [handreiking](#) van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over DAEB

Amsterdam kent wel DAEB-besluiten, maar (nog) geen voor een burgerinitiatief. Leiden deed dat op 30 januari 2024 voor de coöperatie [Energiek Leiden](#). Uit het [DAEB-besluit](#): De dienstverlening van Energiek Leiden richt zich specifiek op het informeren, begeleiden, samenbrengen en doorverwijzen van inwoners van Leiden, die gestimuleerd moeten worden in het nemen van verduurzamingsmaatregelen. Daarmee is de dienstverlening gericht op maatschappelijke meerwaarde. Zonder overheidsbijdrage zou deze dienst onvoldoende door marktpartijen worden ingevuld.

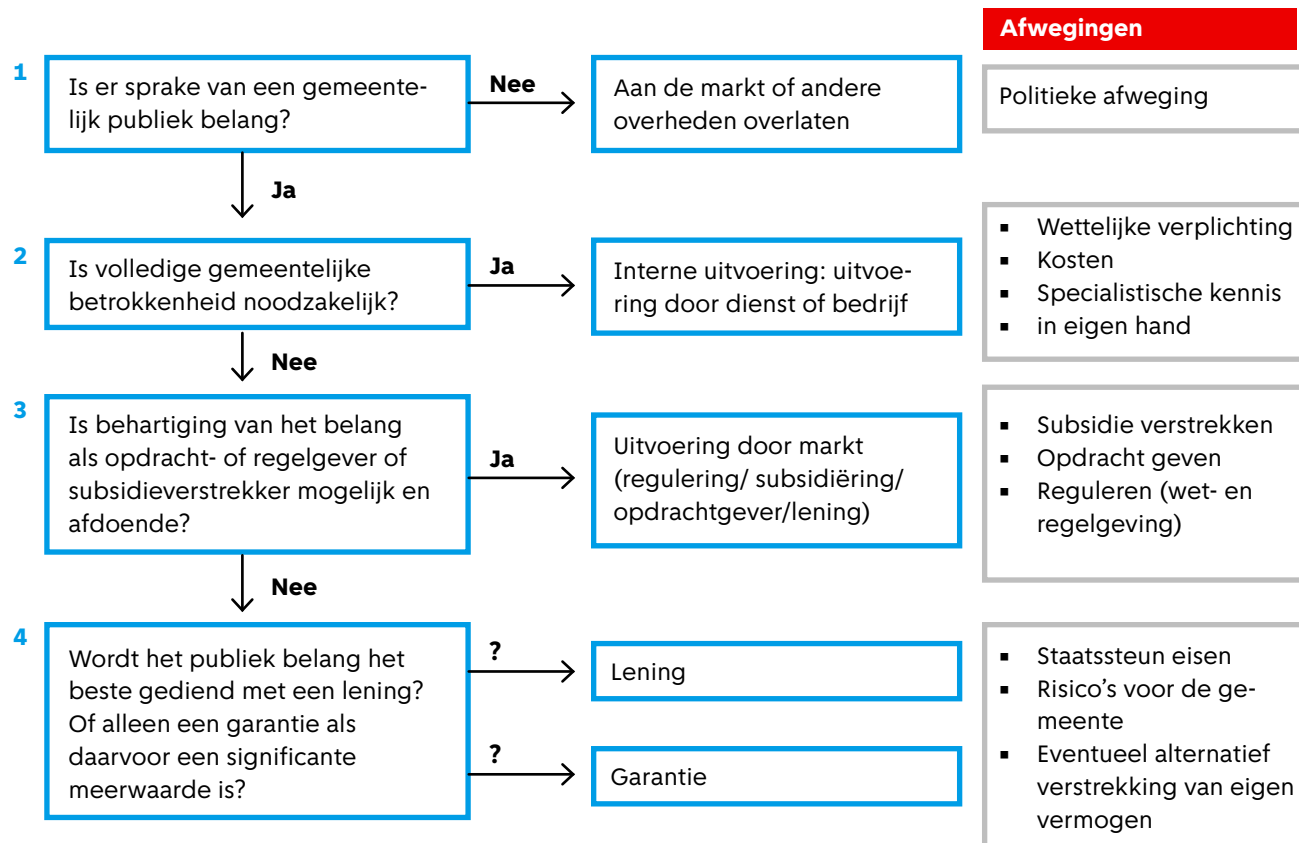
Energiek Leiden zet zich ervoor in dat elke inwoner van Leiden moet kunnen meedenken, meepraten en richting moet kunnen geven aan de energietransitie in de stad. De inzet is een duurzame energievoorziening en een zelfgekozen, duurzame en betaalbare energievoorziening voor iedereen. De winst investeert Energiek Leiden in lokale duurzaamheidsprojecten.

Leningen en garanties

Wat is het & hoe werkt het?

Voor leningen en garanties (aan burgerinitiatieven) heeft de gemeente een *nee, tenzij-beleid*.

Voor burgerinitiatieven is er een aantal fondsen dat leningen verstrekt. Zo is er het Duurzaamheidsfonds: dat kan een energiecoöperatie of bewonersgroep daar een duurzaam project wil financieren, een lening aanvragen. Leningen worden verstrekt voor projecten en maatregelen die staan op de Maatregelenlijst Duurzaamheidsfonds. Een gedegen project met een sluitende begroting zijn de belangrijkste voorwaarden. Het Duurzaamheidsfonds leent niet aan individuele bewoners en vve's.

Projecten en bedrijven die een bijdrage leveren aan de Routekaart Klimaatneutraal en de Circulaire Strategie van Amsterdam en meer dan € 500.000 investering nodig hebben, kunnen terecht bij het Amsterdams Klimaat & Energiefonds (AKEF). Dit fonds ondersteunt met risicodragende investeringen en leningen. Belangrijk is dat het project in Amsterdam (of Metropoolregio Amsterdam) echt CO2-reductie oplevert.

Startende woningcoöperaties krijgen hun projecten vaak niet gefinancierd. En de gemeente wil de ontwikkeling van wooncoöperaties verder aanjagen. Daarom is er de Stimuleringsregeling Wooncoöperaties Amsterdam. Met een lening kan de wooncoöperatie de ontwikkeling en bouw van een gebouw financieren of een wooncomplex van een woningcorporatie overnemen.

Social impact bond

Wat is het & hoe werkt het?

Een Social Impact Bond (SIB) is een financieringsmodel waarbij uitvoerders – vaak sociale ondernemingen – en private investeerders samen met de overheid aan een maatschappelijk doel werken. De private investeerders dragen het financiële risico, maar kunnen daar ook voor beloond worden. Een onafhankelijke partij meet of de doelen zijn behaald. Zo ja, dan betaalt de overheid de investeerders terug met rendement. Zo niet, dan zijn de investeerders hun geld kwijt.

SIBs, vooral bekend in VS, VK en Australië, zijn in opkomst en de European Investment Bank wil er ook mee aan de slag. Of maatschappelijke initiatieven ermee geholpen zijn, is onduidelijk. Het is een soort durfkapitaal en er is nog niet veel ervaring mee (zie ook [Financiering voor en door AmsterDOENers](#)).

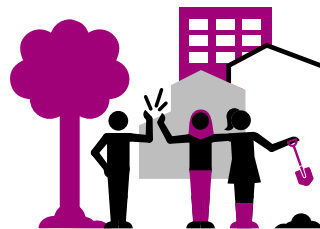

Bijna alle Nederlandse social impact bonds zijn gericht op arbeidstoeleiding, soms van specifieke groepen, zoals vluchtelingen, ex-gedetineerden of militairen.

Voor het project Stichting 180 heeft ABN AMRO samen met Start Foundation en het Oranje Fonds een SIB afgesloten met het ministerie van Justitie en Veiligheid. De stichting begeleidt ex-gedetineerden een baan te vinden én behouden. Ook krijgen ze schuldhulpverlening en ondersteuning in de zoektocht naar woonruimte. De investeerders worden terugbetaald op basis van verminderde recidive en besparingen op uitkeringen.

Buurtrechten & Omgevingsvisie

Om andere manieren van samenwerken te stimuleren, heeft de gemeente verschillende vormen van participatie. De eenvoudigste vorm is het Memorandum van overeenstemming (Memorandum of Understanding, MoU), een soort intentieverklaring tussen de gemeente en een burgerinitiatief. Intensiever wordt het wanneer initiatiefnemers gebruik maken van de buurtrechten. Vaak gaat het om grootschalige projecten, met meerdere doelen en een tijdpad van jaren. Daarnaast heeft een wijkcoöperatie het recht om te adviseren over de Omgevingsvisie, en kan eventueel aansluitend een overeenkomst met de gemeente sluiten.

Memorandum van Overeenstemming

Wat is het & hoe werkt het?

In een memorandum van overeenstemming (Memorandum of Understanding, MoU) kunnen niet juridisch afdwingbare afspraken worden vastgelegd. Vaak is het een intentieverklaring om onderzoek te doen of een bepaald initiatief ergens past, bijvoorbeeld of een bepaalde plek geschikt is als kunstenaarswerkplaats. De gemeente 'reserveert' die plek tijdelijk zodat daar niets anders mee gebeurt. Soms bevat het document de basiselementen van een erop volgend contract. Een MoU wordt meestal gebruikt omdat een juridisch bindende overeenkomst niet nodig is of omdat beide kanten (nog) geen bindende overeenkomst kunnen of willen aangaan.

De spelregels

Om duidelijk te maken dat het niet om een contract gaat, hoort er geen contractuele taal in, zoals 'artikel' en 'partij'.

De [uitleg van het MoU](#) door het Kenniscentrum voor beleid en regelgeving

Spelregels voor buurtrechten

De spelregels over hoe burgers invloed kunnen uitoefenen op plannen en beleid van de gemeente zijn uitgelegd en vastgelegd in de participatieverordening. Sinds september 2024 geldt een [nieuwe participatieverordening](#). Daarin staan ook de spelregels opgenomen voor initiatiefnemers die gebruik willen maken van buurtrechten. Met: hoe zij die rechten kunnen inzetten, welke voorwaarden er gelden en welke procedures er nodig zijn (hoofdstuk 3 uit de nieuwe participatieverordening, en pagina 22-24 van deze gids).

Daarnaast zijn buurtplatformen en hun rechten in de verordening opgenomen. Deze netwerken van bewonersorganisaties verbeteren met concrete acties hun buurt en betrekken daar actief bewoners, ondernemers en buurtorganisaties bij. Een buurtplatform kan bij het college een aanvraag voor erkenning doen. Met erkende buurtplatformen kan de gemeente samenwerkingsafspraken vastleggen en de kennis en het netwerk van het buurtplatform is behulpzaam voor beter beleid en uitvoering in de buurt (hoofdstuk 4 uit de nieuwe participatieverordening).

Buurtrechten & beleidsterreinen

Het woord 'buurtrechten' klinkt juridisch, maar in feite zijn het democratische rechten en worden er verschillende vormen van samenwerking mee uitgedrukt. Met buurtrechten wil de gemeente andere manieren van samenwerken met burgerinitiatieven stimuleren.

Bewoners ontwikkelen een integrale en lokale aanpak voor opgaven die spelen in de buurt of bij een specifieke doelgroep. Hiermee raken ze verschillende beleidsterreinen van de gemeente en passen doorgaans niet één op één in onze beleidskaders. Zie ook [Het beleidskader Buurtrechten \(2021\)](#) en [Buurtrechten](#) op amsterdam.nl.

Voor alle buurtrechten geldt:

- Het initiatief speelt in op opgaven in het gebied of de stad.
- Het initiatief heeft maatschappelijke waarde.
- Het initiatief is geworteld in en wordt gedragen door de buurt.
- De initiatiefnemers kunnen aantonen dat ze de kennis en ervaring hebben om het initiatief te realiseren.
- De initiatiefnemer is een rechtspersoon.
- Het initiatief is inclusief en toegankelijk.
- Na een positieve beoordeling door de gemeente, wordt er een akkoord gevraagd aan de wethouders en dagelijks bestuurders van het stadsdeel. Pas dan is het initiatief aangenomen.

Right to plan

Wat is het & hoe werkt het?

Dit wordt ook buurtplanrecht genoemd. Bewoners kunnen een plan indienen voor de inrichting van de openbare ruimte, bijvoorbeeld een park, plein of straat. Bewoners hebben dan concrete ideeën over inrichting en voorzieningen zoals meer groen of parkeerplekken, speelruimte voor kinderen, bredere stoepen, meer lichtpunten, andere zichtlijnen of gebruik van specifieke duurzame materialen. Vaak willen ze in samenwerking met de gemeente de ruimte ontwerpen of ze komen zelf met een ontwerp.

Een andere variant is dat bewoners zelf met een buurtplan komen. Dan gaat het om grotere vraagstukken zoals de inrichting van verkeersstromen, parkeerbeleid, woningverdeling, milieuprioriteiten en toekomstige ontwikkelingen. In de praktijk vraagt dit intensieve samenwerking en afstemming tussen bewoners en de gemeente.

De financiële middelen die voor de inrichting of het ontwerp op de begroting staan, kunnen aan het initiatief worden overgedragen.

De belangrijkste voorwaarden

- Bewoners kunnen alleen plannen voor de inrichting van de openbare ruimte indien er regulier onderhoud of herprofilering in de planning staat.
- De kosten van het plan zijn niet hoger dan de kosten die hiervoor op de begroting staan.
- Plannen voor kleinere projecten in de openbare ruimte kunnen worden ingediend als ze kunnen worden bekostigd met bestaande subsidieregelingen, buurtbudgetten, gebiedsgeld of geld uit (tijdelijke) programma's. Of als het initiatief externe financiering krijgt.

De [buurtrechtenpagina](#) van de gemeente

De Groene Draak

Bewoners uit de Buiksloterham hebben de Groene Draak gepresenteerd: hun eigen stedenbouwkundige plan voor de inrichting van de Klaprozenbuurt. Dit plan is als uitgangspunt genomen voor het verdere ontwerp van de buurt – de initiatiefnemers hebben het participatieproces getrokken.

In Nederland komen beide varianten van het buurtplanrecht voor, zoals in Utrecht en Tilburg waarbij bewoners bijvoorbeeld de volledige inrichting en bestemming van een groot park op zich hebben genomen. In Arnhem hebben bewoners in een wijk het parkeerbeleid overgenomen van de gemeente.

Right to bid

Wat is het & hoe werkt het?

Dit is het biedingsrecht op maatschappelijk vastgoed of openbare grond. Hiermee hebben bewoners en initiatieven het recht om te bieden op een vrijgekomen gemeentelijk pand of een stuk grond van de gemeente met een maatschappelijke bestemming. Gaat het om een pand, dan kan het om huur of koop gaan. Bij grond gaat het alleen om huur. Voorbeelden zijn een buurtkamer, een opleidingscentrum met leer-werktrajecten, een lokale bioscoop gerund door vrijwilligers met sociale werkplekken of opvang van statushouders. Vaak hebben deze locaties een sociale aantrekkingskracht en netwerkfunctie voor de buurt.

De belangrijkste voorwaarden

Het pand of de grond wordt voor een maatschappelijke functie gebruikt.

- Bij maatschappelijk vastgoed:
 - Bieding kan alleen als een pand in eigendom van de gemeente is.
 - Voor huur van een pand geldt de kostprijsdekkende huur en bij koop is de prijs marktconform. Bij koop zal ook erfpacht in rekening worden gebracht.
- Bij grond:
 - Bieding kan alleen als de grond in eigendom van de gemeente is.

- Bij bieding op grond mogen geen plannen worden ingediend voor permanente bebouwing.
- Bij de huur van grond wordt de geldende maatschappelijke huurprijs in rekening gebracht.

Van winst naar waarden

Vaak is het voor initiatiefnemers lastig om een businesscase rond te krijgen. Veel budget gaat op aan de locatiekosten, en voor initiatieven is het niet altijd haalbaar om de kosten te dekken met inkomsten. Voor de huur van een pand of stuk grond zijn initiatiefnemers dan ook aangewezen op de verschillende subsidies van de diverse beleidsterreinen waar ze aan bijdragen. Met als gevolg dat ze meerdere afdelingen langs moeten om subsidie aan te vragen.

Belangrijker nog is dat initiatieven vooral (nog) op ondernemerschap worden beoordeeld en afgerekend, dus als businesscase. Terwijl dat ondernemerschap een onderdeel is, en geen doel van het burgerinitiatief. Het doel is een betere wijk, buurt, stad en zelfs planeet. Beoordelen als zogeheten value case zou meer voor de hand liggen: vanuit op meervoudige waardecreatie, zoals sociaal, ecologisch, gelijkheid, gezondheid enzovoorts.

- De [buurtrechtenpagina](#) van de gemeente
- Het Laboratorium Right to Bid heeft de [Handreiking Right to Bid in de praktijk](#) uitgegeven, met voorbeelden uit onder meer Hilversum, Tilburg en Zoetermeer. Het Laboratorium is onderdeel van Democratie in Actie, een samenwerkingsprogramma voor, door en met gemeenten.

De Meentwerf

In de Hilversumse Meent wilden buurtbewoners in 2014 de voormalige brandweerkazerne, die al 10 jaar leeg stond, veranderen in een bloeiend terrein met maatschappelijke meerwaarde met kunst, cultuur, natuurbeleving en ontmoeting. Eind 2014 kregen de initiatiefnemers het beheer van het pand in handen. April 2017 besloot de gemeente een investeringskrediet van 120.000 euro vrij te maken voor een verbouwing van het pand. Stichting Meentwerf investeerde eenzelfde bedrag met geld dat grotendeels werd opgehaald bij fondsen. In tien jaar tijd betaalt **Stichting Meentwerf** de investering van de gemeente terug met de huur. De stichting betaalt nu een marktconforme huurprijs aan de gemeente, maar ontvangt subsidie om het verschil tussen de marktconforme huur en kostprijs dekkende huur te overbruggen. In juli 2018 trokken de eerste huurders erin, In maart 2019 is de Meentwerf officieel geopend. Met zes kunstenaarsateliers, een groene binnenplaats en de multifunctionele zaal La Kantina voor optredens, theater, workshops, exposities.

Right to challenge

Wat is het & hoe werkt het?

In het uitdaagrecht hebben bewoners het recht om publieke taken van de gemeente (deels) over te nemen. Bijvoorbeeld initiatieven in groenonderhoud, begeleiding naar werk, armoedebestrijding, jongerenwerk, zorg, afvalverwerking en recycling of integratie van vluchtelingen. De taken en het bijbehorende budget dat daarvoor op de begroting staat worden overgedragen aan het initiatief. Dit betekent dat de gemeente hen behandelt als een volwaardige en gelijkwaardige partner.

De belangrijkste voorwaarden

- Alle autonome taken en lokale voorzieningen van de gemeente komen in aanmerking voor het uitdaagrecht, behalve de taken die exclusief zijn voor de overheid, zoals strafvervolgning of het werk van de hulpdiensten. Ook taken die gemeenten uitvoeren namens het Rijk komen niet in aanmerking – daarom is individuele specialistische (jeugd) zorg uitgezonderd.
- De kosten van het plan zijn niet hoger dan de kosten die hiervoor op de begroting staan.

- De [buurrechtenpagina](#) van de gemeente
- Inspiratiegids voor gemeenten van Democratie in Actie: [Samen werken aan het Right to Challenge](#)

Schone wijken

Ratten waren de grote plaag in de Notweg in Osdorp. En niet weg te krijgen, ondanks vele meldingen bij gemeente en woningcorporaties. Bewoners voelden zich niet gehoord en werden ook steeds banger voor de gezondheidsrisico's. De Lucas Community, een buurtgroep van vrijwilligers en lokale ondernemers in de voormalige Sint Lucasschool, nam de bestrijding over. Rattenbestrijding is een wettelijke taak van de gemeente, en met het right to challenge wilde de gemeenschap de financiën en de verantwoordelijkheid om die taak zelf te doen.

In Rotterdam heeft de Afrikaanderwijk Coöperatie als eerste de gemeente succesvol uitgedaagd: sinds maart 2017 wordt de Afrikaandermarkt schoongemaakt via de coöperatie. Dit levert lokale banen op en is de markt overdag schoner. Een grondstoffenstation om het marktafval gescheiden in te zamelen heeft de Rotterdam Architectuurprijs 2024 gewonnen.

Wijk- of gebiedscoöperatie

Wat is het & hoe werkt het?

De Omgevingswet, die per 1 januari 2024 van kracht is, geeft burgers de kans om meer regie te nemen over hun eigen omgeving. Een bewonerscollectief kan zich dan verenigen in een wijk- of gebiedscoöperatie en met de wijk een Omgevingsvisie op te stellen die aansluit bij de gemeente. Aansluitend kan de coöperatie eventueel een overeenkomst met de gemeente sluiten.

Zie ook [Wat is wat in de Omgevingswet?](#) op pagina 12

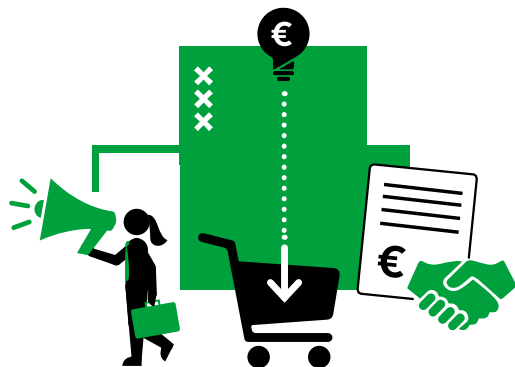

Buitenland van Rhooon

Het Buitenland van Rhooon (Zuid-Holland) werd in het oude plan bestemmingsplan grotendeels bestemd als (nat) natuurgebied. Boeren, natuurorganisaties, recreatieondernemers en inwoners zagen meer in een eigen multifunctionele invulling van landbouw, natuur, recreatie en horeca. Dit geven ze vorm in een gebiedscoöperatie – via de Omgevingsvisie – met eigen doelen en een eigentijds streefbeeld. De leden zetten zich in voor een bijzonder cultuurlandschap, natuurinclusieve boerenbedrijfsvoering en rust en ruimte voor inwoners.

Opdracht & inkoop

Als meest 'gewichtige middel' kan de gemeente rechtstreeks opdracht geven aan burgercollectieven en -coöperaties, of daar bij inkopen. Ook al zijn overheden gebonden aan allerlei (Europese) regels, toch is er behoorlijk wat ruimte om met de collectieven in zee te gaan.

Het grootste instrument van de gemeente

Amsterdam koopt jaarlijks voor ruim € 2,8 miljard in bij vele ondernemingen en organisaties. Aanbesteden – opdrachtverlening en inkoop – is dan ook het grootste instrument dat de gemeente heeft. Met de inkoop wil de gemeente bijdragen aan de ontwikkeling van de stad en waar het past, het maatschappelijke effect een prominente plek geven. Zie ook [Opdrachtgeven en inkopen met invloed](#).

Transparantie, gelijke behandeling en objectiviteit zijn spelregels om alle deelnemers een eerlijke kans te geven. Exclusiviteit of vooraf specifieke partijen uitsluiten is daarom in principe niet mogelijk of alleen met dwingende motivering.

Europese aanbesteding is niet verplicht:

- onder financiële drempel:
 - < € 221.000 voor diensten/leveringen
 - < € 750.000 voor Sociale en Andere Specifieke Diensten (SAS)
 - < € 5.538.000 voor werken
- na toekenning uitsluitend recht (alleenrecht)
- bij onderzoek en ontwikkeling voor bredere maatschappelijke toepassing, op wetenschappelijk gebied/niveau
- bij (quasi-)inbesteding
- bij ontbreken mededinging om technische redenen: als de opdracht alléén door één specifieke ondernemer gedaan kan worden, bijvoorbeeld aanpassingen aan een kunstwerk.

Maatschappelijke tender

Wat is het & hoe werkt het?

Maatschappelijke tender is geen juridische en vastgelegde term, het is meer een vorm van uitnodigingsplanologie. Onder de noemer maatschappelijke tender nodigt de gemeente actief maatschappelijke partijen uit om aan een aanbesteding mee te doen. De gemeente kan ook extra voorwaarden aan de partijen stellen, zoals democratisch georganiseerd, bewonersparticipatie, lokaal eigendom, draagvlak en maatschappelijke inpassing. De Europese regels vragen om harde, meetbare resultaten, dat kan soms schuren met de 'zachtere' criteria.

Een stappenplan voor een maatschappelijke tender kan er als volgt uit zien. Voorstellen van verschillende initiatiefnemers worden met elkaar vergeleken en krijgen scores aan de hand van verschillende criteria. De voorstellen met de meeste score komen in aanmerking voor een besluit. Het gaat dan niet om een financiële transactie, maar om het gunnen van een omgevingsvergunning.

De belangrijkste voorwaarden

Een maatschappelijke tender is toegestaan voor diensten onder de € 200.000 en voor werken onder € 5 miljoen. Voor Sociale en Andere specifieke Diensten (SAS) is een maatschappelijke tender ook toegestaan onder de € 750.000. Een maatschappelijke tender boven de Europese drempelbedragen is alleen mogelijk volgens specifieke wettelijke voorschriften.

- Alle invalshoeken en een stappenplan zijn goed beschreven in de Maatschappelijke tender van [het Gelders Energieakkoord](#). De samenvatting is te vinden bij de [Energie Samen Academie](#).
- Een beslisboom en juridische en praktische bouwstenen zijn te vinden in [dit rapport van Pels Rijcken](#). Dit gaat weliswaar over grootschalige zon- en windprojecten, maar het proces is ook op andere projecten toe te passen.

Wij Duurzaam Staphorst

Voor duurzame energie zette de gemeente Staphorst een maatschappelijke tender uit. Met de expliciete vragen: een honderd procent coöperatief windpark waarvan de opbrengsten maximaal zouden terugvloeien naar de gemeenschap, de oprichting van een omgevingsfonds om duurzame projecten in de regio te financieren én actieve betrokkenheid van bewoners. In september 2019 ging de gemeenteraad van Staphorst akkoord met de coöperatie [Wij Duurzaam Staphorst](#).

Raamovereenkomst

Wat is het & hoe werkt het?

De gemeente plaatst regelmatig opdrachten onder dezelfde of vergelijkbare voorwaarden. Zij kan dan een raamovereenkomsten sluiten met één of meer opdrachtnemers. Daaronder kunnen individuele opdrachten geplaatst worden, met de voorwaarden die zijn vastgelegd in de raamovereenkomst. De gemeente kan ook maatschappelijke voorwaarden stellen, zoals democratisch georganiseerd, verbonden met de wijk en dergelijke.

De belangrijkste voorwaarden

- Voor een gunning van een raamovereenkomst gelden dezelfde procedure en bijbehorende voorschriften als voor aanbesteden van overheidsopdrachten.
- Als de gezamenlijke waarde van de opdrachten die onder de raamovereenkomst worden geplaatst, meer bedraagt dan de Europese aanbestedingsdrempel, dan is een Europese aanbestedingsprocedure verplicht.

Vind hier [alles over raamovereenkomsten](#)

Concessie

Wat is het & hoe werkt het?

Een concessie is een contract met exclusief recht om voor eigen risico een dienst of werk te exploiteren. Bijvoorbeeld een zwembad of de catering bij een overheidsdienst. Het verschil met een reguliere opdracht is dat de concessieopdracht gepaard gaat met een exploitatierecht: een partij heeft het exclusieve recht om de dienst of het werk voor eigen gewin te exploiteren. De gemeente kan wel eisen stellen aan de concessiepartij, bijvoorbeeld dat mensen met een beperking of met een achterstand tot de arbeidsmarkt in dienst genomen worden.

De belangrijkste voorwaarden

- In de Aanbestedingswet staan aparte aanbestedingsregels voor concessies.
- In de regels voor concessies staat geen specifieke procedure voor de gunning. Dat betekent dat de gemeente zelf die procedure moet vormgeven.

Vind hier [alles over concessies](#)

De praktijk

Raamovereenkomst

De Regenbooggroep heeft een kleine drukkerij: een beschutte werkplek en opleiding voor mensen met een psychiatrische achtergrond of nog niet aan een normale baan toe zijn. De gemeente kan besluiten een deel van al haar drukwerk hier te laten doen, en daarvoor een raamovereenkomst te sluiten in plaats van telkens een aparte order. Datzelfde geldt voor bijvoorbeeld een bakkerij waar met mensen met een beperking werken. Met een raamovereenkomst zou de gemeente bij elk evenement hier broodjes of catering kunnen afnemen, in plaats van per evenement.

Concessie

Het Flevoparkbad is van de gemeente en de badmeesters en ander personeel zijn in dienst van de gemeente. De kiosk (het snoephuisje) in het zwembad mag geëxploiteerd worden - dat zou bijvoorbeeld ook een coöperatie kunnen doen.

Een aantal enthousiaste Amsterdamse zwemmers organiseert in de Vereniging Flevoparkbad vroeg en laat zwemmen, buiten de officiële openingstijden om. In die tijden mag de vereniging het zwembad exploiteren, met badmeesters die in dienst zijn van deze zwemclub.

Aanbesteden

Wat is het & hoe werkt het?

In aanbestedingsprocedures is er meer ruimte dan je denkt om maatschappelijke en burgerinitiatieven te laten meedoen.

In de inhoud van de opdracht:

- Verwerk beleid – bijvoorbeeld over meervoudige waardecreatie – in de selectiecriteria of gunningscriteria.
- Weeg sociale en lokale aspecten in de gunningscriteria mee, voor zover juridisch toegestaan.

In de vorm:

- Is er ruimte voor procedures voor sociale en specifieke diensten (SASdiensten)? Deze procedure heeft een hoger drempelbedrag (€ 750.000) en minder procedurele regels.
- Is er ruimte voor dialoog binnen de procedure? Zo kun je met de inschrijvers de opdracht verder vorm geven.
- Is de procedure voorbehouden aan sociale firma's? Check hiervoor de definitie van mogelijke ondernemingen in de Aanbestedingswet.
- Kun je matchingsbijeenkomsten organiseren?
- Is een Dynamisch Aankoopstelsel (DAS) mogelijk om de aanbesteding in te richten?
- Is de percelenregeling mogelijk? De gemeente mag tot 20 procent van de aanbestedingswaarde rechtstreeks gunnen aan een lokale maatschappelijke partij, tot een maximum van € 80.000 voor leveringen en diensten en € 1 miljoen voor werken.

In het verdere proces is het volgende nog mogelijk:

- De gemeente kan burgerinitiatieven interviewen bij een marktconsultatie voorafgaand aan een aanbesteding.
- De gemeente kan samen met het burgerinitiatief een aanbesteding voorbereiden.
- Het burgerinitiatief zou een marktpartij kunnen worden (zie ook quasi-inbesteding). De gemeente en het initiatief kunnen dan niet meer de aanbesteding samen voorbereiden – dat zou andere deelnemers geen eerlijke kans geven.

De belangrijkste voorwaarden

- De voorwaarden zijn te vinden in [Opdrachtgeven en inkopen met invloed](#).
- Voor de inhuur van experts om het initiatief voor te bereiden, geldt het protocol externe inzet en bijbehorende werkwijzen (versie geldend per 1 juli 2020, vastgesteld door B&W op 30 juni 2020).

- Alle regels rondom aanbesteden zijn te vinden bij het [Expertisecentrum Aanbesteden](#).
- Ook legt het Expertisecentrum de [regels rondom de percelenregeling](#) uit. Daarmee kan een relatief klein deel van een opdracht rechtstreeks gegund worden aan een lokale maatschappelijke partij.

Weesp duurzaam

Zonnestroomprojecten, buurtenergieprojecten, collectieve inkoopacties van isolatie, zonnepanelen, warmtepompen, groene daken ... het onafhankelijke duurzaamheidsplatform [Weesp Duurzaam](#) en de coöperatieve vereniging [Weesp Eco Energie](#) hebben met de percelenregeling een rechtstreekse gunning gekregen. Met die regeling mag de gemeente tot 20 procent van de aanbestedingswaarde rechtstreeks gunnen aan een lokale maatschappelijke partij, tot een maximum van € 80.000. 'We zijn natuurlijk erg blij met die gunning. Maar voor ons als vrijwilligers is zo'n regeling behoorlijk complex, we hebben een hoop moeten leren over alle procedures en eisen', aldus een van de initiatiefnemers van Weesp Duurzaam.

Inbesteden en quasi-inbesteden

Wat is het & hoe werkt het?

Inbesteden betekent dat de gemeente zelf activiteiten doet of (laat) uitvoeren door eigen ambtenaren. Zoals de gemeentereiniging, een afdeling van de gemeente met eigen personeel en materieel. Quasi-inbesteden betekent dat een partij de activiteit overneemt: meestal in samenwerking met de gemeente opgericht, waar de gemeente 'toezicht op heeft als ware het een eigen dienst', bijvoorbeeld door in het bestuur te zitten.

De belangrijkste voorwaarden

- De decentrale overheid oefent toezicht uit op de rechtspersoon zoals op haar eigen diensten.
- Meer dan 80 procent van de activiteiten van de rechtspersoon wordt verricht ten behoeve van de gemeente.
- Er is geen directe participatie van privékapitaal in de gecontroleerde rechtspersoon. Wel zijn er een paar uitzonderingen. Wanneer:
 - dit geen controlerende of blokkerende macht oplevert;
 - dit vereist is krachtens nationale regels en in overeenstemming is met de verdragen;
 - dit geen beslissende invloed uitoefent.

Deelnemen in een coöperatie

Wat is het & hoe werkt het?

De gemeente gaat deelnemingen aan om een specifiek publiek belang te behartigen. Bij deelnemingen is de gemeente dan aandeelhouder van aparte rechtspersonen (nv's of bv's), zoals GVB, Schiphol en Beurs van Berlage. Dat zou ook bij een coöperatie met een publiek belang kunnen – dan niet als aandeelhouder, maar in het bestuur. Wát een publiek belang is en of het nodig is om dit te behartigen via een deelneming, is een politieke afweging.

- Vind hier alles over [inbesteden en quasi-inbesteden](#)
- Let op de Wet Markt en Overheid, én op mogelijke marktverstoring
- Belangrijkste [jurisprudentie over quasi-inbesteden](#)
- [Beleid deelnemingen](#) van de gemeente Amsterdam
- [Overzicht van deelnemingen](#) waar de gemeente Amsterdam 100% aandeelhouder is of aandeelhouder samen met één of meerdere andere aandeelhouders.

Pantar

Sociaal ontwikkelingsbedrijf Pantar is quasi-inbesteed. Dat wil zeggen dat het geen onderdeel van de gemeente is maar wel een 'verbonden partij'. Pantar is een stichting met een bestuur, en de gemeente houdt er toezicht op alsof het een eigen afdeling of dienst is.

6. Tips & verder lezen

- ▶ Publiek-collectief heet ook wel publiek-civiel. En dit jaar verscheen het [Handboek Publiek-Civiele Samenwerking](#) van onder meer Waag Futurelab: een boek vol inspiratie, voorbeelden, ondersteuning en ontwerpmethodes om publiek-civiele samenwerkingen te versterken. Het biedt ondersteuning aan maatschappelijke initiatieven, ambtenaren en beleidsmakers, en aan financiers en lokale ondernemers die actief zijn in domeinen waar burgers, bedrijven en overheden elkaar tegenkomen.
- ▶ Een analyse van lokale beleidsinterventies in drie Europese steden is te lezen in het artikel [publiek-collectief samenwerken aan collectieve stedelijke voorzieningen](#).
- ▶ [The Commons, Short and Sweet](#) door de commons-denker David Bollier. En misschien nog makkelijker: [What are Commons in een clip](#).
- ▶ [Heel de stad, heel de aarde – Whole Commons Catalogue](#). Een catalogus van Amsterdamse commons bomvol ideeën voor deze tijd.
- ▶ Weten wat burgercollectieven weten? [CollectieveKracht](#) is hét onafhankelijke en gratis kennisplatform voor van en voor burgercollectieven uit alle sectoren.
- ▶ Een podcast [#BurgerCentraal met een batterij tips van ambtenaren](#) door de Overheid van Nu.
- ▶ Onderzoek naar commons in Amsterdam en Berlijn – en hoe commons steden kunnen veranderen – staat in [Urban Commons Shared Spaces](#).

7. Financiering voor en door AmsterDOENers

AmsterDOENers, vooral commons, zijn open, lokaal en democratisch georganiseerd en niet gericht op winst.

Ook zij hebben financiering nodig, voor korte termijn en eenmalige investeringen, en voor lange termijn en lopende activiteiten. De traditionele financiële instrumenten zijn minder geschikt voor burgerinitiatieven. Daarin zou bijvoorbeeld een lokaal verbonden energie-, zorg- of wooncoöperatie ‘verhandelbaar’ kunnen zijn voor de hoogste bidder. Bovendien leveren AmsterDOENers veel ecologische en maatschappelijke waarde op – in de traditionele instrumenten en de beoordeling van de financier is daar vaak (nog) geen ruimte voor.

Er zijn verschillende financieringsbronnen die beter passen. In het overzicht ([pagina 33](#)) staan mogelijke financieringsbronnen gerangschikt naar type (wel/niet commercieel), de financiële situatie van het initiatief en de fase van ontwikkeling. In het algemeen hebben DOENers, net als mkb'ers, meerdere financieringsbronnen (nodig), van subsidie tot inkoop bijvoorbeeld.

Begin with the end in mind

Vrijwel alle burgerinitiatieven hebben rust en ruimte nodig om toekomstplannen te maken en uit te voeren. Vaak vraagt de gemeente plannen voor doorontwikkeling van het initiatief. Ondertussen zijn initiatiefnemers vaak veel tijd kwijt om verschillende subsidies en an-

dere instrumenten te vinden – en om aan de specifieke eisen per instrument te voldoen. Bovendien zijn veel instrumenten kortlopend en zijn initiatiefnemers meteen weer bezig met de volgende aanvraag.

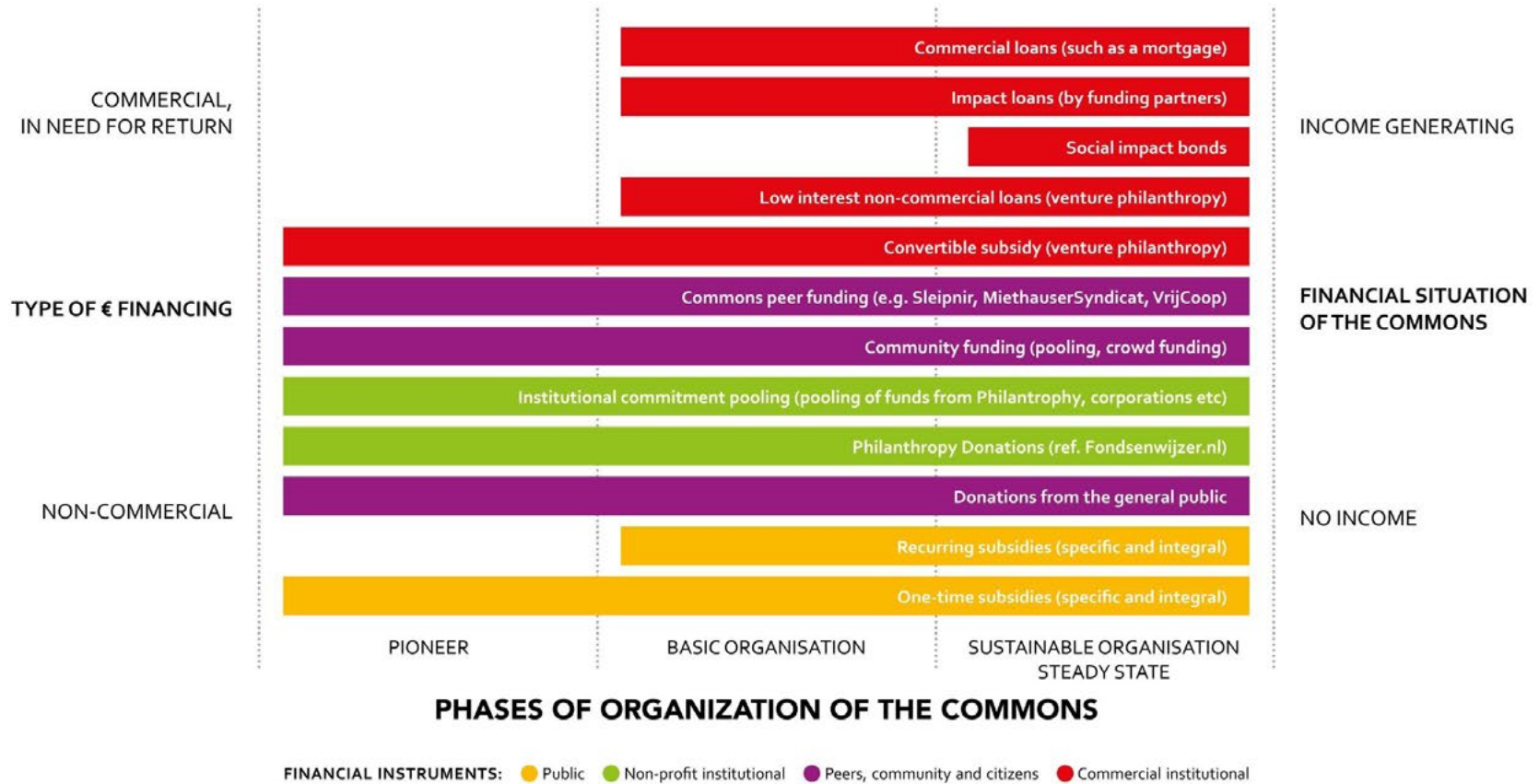
Tijd voor doorontwikkeling en de uitwerking van toekomstplannen vraagt dus aandacht van ambtenaren in publiek-collectieve samenwerkingen. En vooral om terug te redeneren vanuit de toekomst. Is een meerjarige subsidie bijvoorbeeld mogelijk? Zijn er andere instrumenten die langer meegaan? Met andere woorden: voor de financiering van publiek-collectieve samenwerkingen is *begin with the end in mind* essentieel.

In een speciaal incubatorprogramma kunnen burgercollectieven en ambtenaren samen onderzoeken wat er nodig is om een publiek-collectieve samenwerking van de grond te krijgen en welke obstakels weggenomen kunnen worden.

De AmsterDOEN-gids voor publiek-collectieve samenwerking

CAPITAL MAP: EXTERNAL SOURCES OF MONEY AVAILABLE TO COMMONS IN AMSTERDAM

8. AmsterDOEN

AmsterDOEN is het Amsterdamse antwoord op een actuele, internationale en maatschappelijke beweging van burgerinitiatieven en collectieve actie. Onderlinge solidariteitsfondsen, lokale spaarkringen, stadsdorpen, energiecoöperaties, wooncoöperaties voor zelfbouwers, pluk- en moestuinen, stadslandbouw, voedselcoöperaties. in onderwijs, buurtzorg, mobiliteit ... in de stad vinden we deze beweging overal om ons heen. Dus ook in bijna alle beleidsdomeinen van de gemeente.

AmsterDOENers zijn deel van een zogeheten 'ecosysteem': een levendige verzameling van initiatieven, netwerken, gemeentelijke afdelingen, kennisinstellingen, financiers, fondsen, trainingen enzovoorts. Gebleken is dat partijen elkaar nog niet genoeg weten te vinden, of menskracht of tijd missen om uit te wisselen. Komen de jaren willen we dat ecosysteem versterken voor betere samenwerkingen, meer impact, sociale innovatie en een gelijk speelveld voor initiatieven. Dat organiseren we vanuit drie actielijnen, en deze gids hoort bij Actielijn 1.

1. **helpende juridische en financiële instrumenten ontsluiten, (mee-)ontwikkelen en inzetten,**
2. **het ecosysteem van en voor AmsterDOENers versterken,**
3. **het narratief versterken.**

[Alles over AmsterDOEN](#)

**Gemeente
Amsterdam**

Stedelijk innovatieteam – Actieprogramma AmsterDOEN
Oktober 2024

Al die burgerinitiatieven zijn geen bedrijven en ook geen overheid en worden, als democratische zelforganisaties, in de wetenschap ook wel 'commons' genoemd. Commons zijn een manier van organiseren: een collectief dat samen eigenaar is van én zorgt draagt voor een 'publieke zaak' of 'gemeengoed' vanuit gedeelde democratische idealen en waarden. Commons hebben een sterke sociale en lokale binding. Voor de lees- en herkenbaarheid gebruiken we voor het woord commons en commoners zoveel mogelijk AmsterDOEN en AmsterDOENers.